

DİL ARAŞTIRMALARI

Journal of Language Studies

Yıl: 16, Dönem: 2022/Güz, Sayı: 31

ISSN 1307-7821 | e-ISSN 2757-8003

YAYIN DEĞERLENDİRME

Review

Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhlı Oxunuşu I-IV

Hacıyev, A. (2014). *Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhlı Oxunuşu I Kitab (Müqəddimə Üzrə)*. Bakı: Elm və Təhsil. 112 s.; Hacıyev, A. (2019). *Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhlı Oxunuşu II Kitab (1 və 2-ci Boylar Üzrə)*. Bakı: Elm və Təhsil. 68 s.; Hacıyev, A. (2022a). *Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhlı Oxunuşu III Kitab (3-6-cı Boylar Üzrə)*. Bakı: Elm və Təhsil. 288 s.; Hacıyev, A. (2022b). *Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhlı Oxunuşu IV Kitab (7-12-ci Boylar Üzrə)*. Bakı: Elm və Təhsil. 240 s.

Celâl Görgeç

Türk Dili Bilim Uzmanı, Türkiye

e-posta celalgorgec07@gmail.com

orcid 0000-0002-4642-615X

Atıf

Citation

Görgeç, Celâl (2022). Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhlı Oxunuşu I-IV. *Dil Araştırmaları*, 31: 305-309

Başvuru

Submitted

06.06.2022

Revizyon

Revised

14.08.2022

Kabul

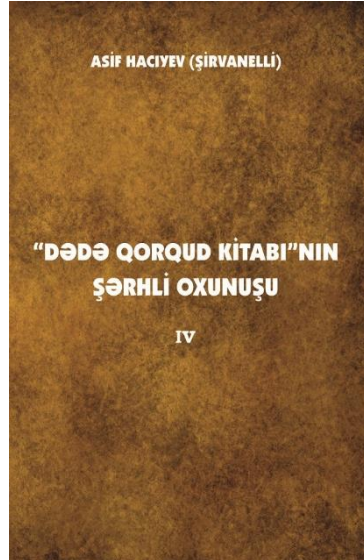
Accepted

15.08.2022

Çevrimiçi Yayın

Published Online

30.11.2022

Dede Korkut Kitabı, bilindiği üzere, Türk dili ve edebiyatının en görkemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. Tanıtacağımız eser, Asif HACIYEV (Şirvanelli) tarafından hazırlanan ve Azerbaycan Ulusal Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü kararıyla ilk cildi 2014'te, ikinci cildi 2019'da, üçüncü ve dördüncü cildi ise 2022 yılında Bakü'de Elm və Təhsil Yayınları tarafından basılan *Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhlı Oxunuşu* adlı bilimsel çalışmadır.

Dede Korkut anlatmalarının Dresden ve Vatikan olmak üzere iki nüshası bilinmekteyken 2014 yılında M. Kaçalın Hoca'nın Türk Tarih Kurumunun Kütüphanesinde bulunduğu Ankara nüshası, 2019 yılında Türkmensahra (Günbed) bölgesinde bulunan ve 2022'de Bursa'da bulunduğu belirtilen nüsha ile artık beş nüshadan bahsetmek mümkündür. Türkmensahra nüshasının bulunmasının ardından bilim dünyasının dikkati tekrar Dede Korkut Kitabı'na yönelmiştir. Bilindiği gibi *Oğuz Boylarının Diliyle Dedem Korkud Kitabı*'nin bilim dünyasına ilk kez tanıtılan Dresden nüshası bir mukaddime (ön söz) ve on iki boydan oluşmaktadır. Vatikan nüshasında ise altı hikâye yer alır. 1815'te Heinrich Friedrich Von Diez'in Vatikan nüshasını bilim dünyasına tanıtmasından itibaren Dede Korkut anlatmaları üzerine günümüze kadar birçok çalışma yapılmış, makale, bildiri ve kitap boyutunda birçok eser ortaya konulmuştur.

Azerbaycan'da Dede Korkut araştırmaları, *Qorqudsünaslıq* adı altında bilimsel bir kol olarak sürdürülmektedir. Hatta, Azerbaycan Ulusal Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsüne bağlı olarak 2000 yılında *Dədə Qorqud Şöbəsi* açılmıştır. Enstitünün temel bölümlerinden biri olan bu şubenin amaçlarını Kitab-ı Dede Korkut'un metin incelemesi, eski Türk destanları ile karşılaştırılması, hikâyelerin mitik katmanlarının göstergebilimsel yapısının araştırılması, Kitab-ı Dede Korkut'un açıklamalı sözlüğü ve bilimsel metnin hazırlanması ile «Dədə Qorqud» adında bilimsel-edebî bir derginin yayına hazırlanması olarak sıralamak mümkündür. Dede Korkut ve folklor araştırmalarına ilişkin bilimsel araştırmalara ve edebî çalışmalara yer verilen «Dədə Qorqud» dergisi 2001 yılında yayın hayatına başlamıştır (<http://www.folklor.az/qorqudsunasliq.htm>). Dede Korkut araştırmalarının Azerbaycan'da ayrı bir bilim dalına dönüşmesinde Dede Korkut hikâyelerinin bir Azerbaycan kahramanlık destanı olarak kabul edilmesi etkili olmuştur. Elbette ki bu anlatmalar Oğuzname geleneğinin bir örneği olarak Oğuzlar başta olmak üzere tüm Türk dünyasının ortak mirasıdır. Kazakistan'ın Kızılorda bölgesinde Korkut Ata türbesinin bulunması ve Kazakların Korkut Ata'yı bir Kazak ulusu olarak kabul etmesi de buna bir kanıttır. Bayburt'ta da Dede Korkut'a ait olduğu söylenen bir türbe bulunmaktadır. Kısacası Türk dünyasının değişik coğrafyalarında Dede Korkut'a ait izler bulmak mümkündür.

Bu kısa girişten sonra HACIYEV'in dört ciltlik eserini tanıtmaya geçebiliriz. Bu eserlerde Dede Korkut Kitabı'nın yorumlamalı okunuşu Dresden nüshasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. HACIYEV, çeşitli yayınlarda farklı şekillerde transkripsiyonu yapılan söz, ifade ve metin parçalarının aslına uygun olarak açıklanmasının amaçlandığını belirtir. yalnız 6 boyu içeren Vatikan nüshası yerine içerik, dil ve üslup açısından daha mükemmel saydığı ve 12 boydan oluşan Dresden nüshasını tercih ettiğini belirtir. Oğuz Türkçesiyle Arap harfleriyle yazıya geçirilen boyların aslına uygun olarak okunup açıklanması önemli bir problem olarak güncelliğini korumaktadır. O. Ş. Gökyay, H. Araslı, M. Ergin, Ş. Cəmşidov, F. Zeynalov - S. Əlizadə, S. Tezcan - H. Boeschoten ve diğer tanınmış araştırmacıların değerli çalışmaları olmasına rağmen bu yönde araştırmalar devam ettirilmekte ve yeni

okuyuşlar ortaya çıkmaktadır (Hacıyev, 2014: 16). Elbette ki Dede Korkut hakkındaki çalışmalar bunlarla sınırlı değildir.¹

I. Kitap: “*Müqəddimə Üzrə*” alt başlığını taşıyan ve 2014 yılında yayımlanan birinci cilt, 112 sayfadan ibarettir. Adından da anlaşılacağı üzere, Dresden nüshasındaki mukaddime bölümünün eski yazılışı ile satır altı olarak transkripsiyonlu metni verilmiştir. Bu birinci kitap, “*Qədim Oğuz Eposunun Azərbaycan Variantı*” başlıklı bir girişle başlar. Azərbaycan’daki Dede Korkut araştırmacıları tarafından bu abidevi Oğuzname’nin “*Azərbaycan oğuznaməsi*” olarak adlandırılması bilimsel açıdan tartışmaya açıktır. Kitapta yer alan “...xüsusilə Türkiyə və Türkmənistan respublikalarında bu abidənin məhz onlara məxsus olduğu fikri də geniş yayılmışdır.” cümlesi bu düşüncenin tersinin de ileri sürülebileceğini göstermektedir (s. 3-4). Sonuçta bu eser; dil, kültür ve tarih bakımından başta Oğuzlar olmak üzere tüm Türk halklarının ortak edebî mirasıdır. HACİYEV, Azərbaycan bölgesinde şekillenen Dede Korkut varyantının Dresden nüshasını, Anadolu’da şekillenen varyantın ise Vatikan nüshasını oluşturduğunu ileri sürerek “*Dresden nüshasının dil ve üslubunun Azərbaycan Türkçesine, Vatikan nüshasının ise Anadolu Türkçesine uygunluğu da bu olguyla bağlantılıdır.*” demektedir (s. 15). “*Eposun Müqəddimə Hissəsinin Əski Yazılışı və Transkripsiyası*” bölümünde ise nüshadaki sayfaların numarası sayfanın başlangıcında ortada, satırların sırası ise satır başında gösterilmiştir. Sadelik açısından aynı yaprak üzerinde a/b şeklinde (2a, 2b gibi) sayfa numarası verilmek yerine her sayfa müstakil olarak numaralandırılmıştır. Her bir faksimile satırın altında Latin kökenli Azərbaycan alfabesiyle transkripsiyonu yapılmış okunuşu verilmiştir. Ü için q, damak n’si için ñ, ç için x, ğ için ğ harfi kullanılmıştır. Kapalı /e/ sesi e ile; açık /e/ sesi ise Azərbaycan’daki resmî alfabede olduğu gibi, ə harfi ile gösterilmiştir. Yazma ile okunuşunun alt alta verilmesi okunuşla ilgili problemlerin çözümlenmesine yardımcı olacağı için iyi bir tercih olmuştur. Çalışmada her ne kadar Dresden nüshası temele alınsa da bazı tartışmalı okumalar için Vatikan nüshasına başvurulmuştur. Metinde satır üstünde numaralandırılmış ^[1] işareti olan sözler, deyimler ve soylamalar çalışmanın “*Şərhlər*” bölümünde etraflıca açıklanmıştır. HACİYEV, Dede Korkut Kitabı’nı satır satır, söz söz yeniden karşılaştırmalı bir biçimde gözden geçirmekle *Qorqudşünəşliq* sahasında tartışmalı konulara açıklık getirmek istediğini belirtir (2014: 19). Kitapta, yaklaşık on sayfalık metin kısmından sonra yetmiş sayfalık bir açıklamalar bölümü bulunmaktadır. Birinci kitapta 160 çalışmadan faydalandığı görülmektedir.

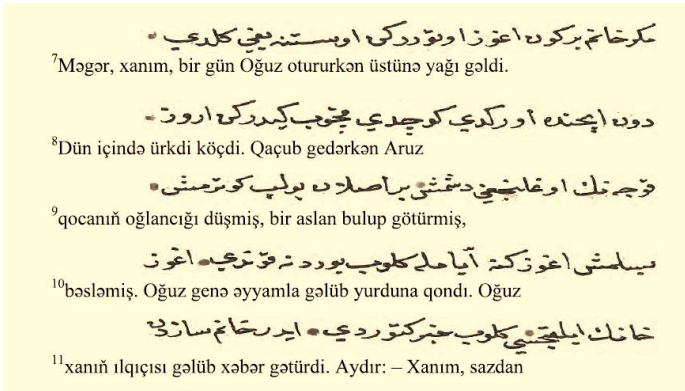
II. Kitap: 2019 yılında Bakü’de basılan bu cilt, 168 sayfadan ibarettir. II. kitap, Dede Korkut Kitabı’nın 1. ve 2. boylarını içermektedir. “*Dədə Qorqudun Oğuz Dünyası*” başlıklı bir yazıyla başlayan bu ciltte ilk olarak “*Dirsə Xan Oğlu Buğac Boyu’nun Əski Yazılışı və Transkripsiyası*”, sonrasında “*Qazan Xanın Evinin Yağmalanması Boyu’nun Əski Yazılışı və Transkripsiyası*” verilir. Her boyun metninin ardından ilgili boy hakkında açıklamalar verilmiştir. Birinci boyla ilgili 30 sayfa, ikinci

¹ Dede Korkut Kitabı’yla ilgili O. Fikri Sertkaya, Mustafa S. Kaçalın, Salahaddin Bekki ve Sadettin Özçelik’in Dresden ve Vatikan nüshasıyla ilgili çalışmalarını; Yusuf Azmun, Metin Ekici, Nasser Khaze Shahgoli ve arkadaşlarının ise üçüncü nüshayla ilgili çalışmalarını ayrıca anmak gerekir.

boyla ilgili ise yaklaşık 58 sayfa açıklama yapılmıştır. Bu çalışmada, Dede Korkut Kitabı'nın mevcut varyantta yorumlamalı okunuşu bu anıtsal eserin Dresden nüshasındaki yazılışına dayalı yapılmış, çeşitli yayınlarda farklı şekillerde transkripsiyonu yapılarak tartışmalara neden olan söz, ifade ve metin parçalarının aslına uygun bir biçimde açıklanması amaçlanmıştır. İkinci kitapta HACIYEV'in 177 çalışmadan faydalandığı görülmektedir.

III. Kitap: 2022 yılında Bakü'de Elm və Təhsil Yayınları tərəfindən basılan üçüncü cilt, 288 sayfadan ibarettir. III. kitab, Dede Korkut Kitabı'nın üçten altıya kadar olan boylarını içermektedir. Bu boylar şunlardır: *Qam Bərəniñ Oğlu Bamsı Beyrək Boyı, Qazan Bag Oğlu Uruz Bəgiñ Tutsaq Olduğu Boyı, Duxa Qoca oğlu Dəli Domrul Boyı, Qañlı Qoca Oğlu Qan Turalı Boyı*. II. kitapta olduğu gibi, her boyun metnin ardından ilgili boy hakkında açıklamalar verilmiştir. Üçüncü boyla ilgili 60 sayfa, dördüncü boyla ilgili 33 sayfa, beşinci boyla ilgili 8 sayfa, altıncı boyla ilgili 28 sayfa açıklama verilmiştir. III. kitapta HACIYEV'in 232 çalışmadan faydalandığı görülmektedir.

IV. Kitap: 2022 yılında Bakü'de Elm və Təhsil Yayınları tərəfindən basılan dördüncü və son cilt, 240 sayfadan ibarettir. IV. kitab, Dede Korkut Kitabı'nın yediden on ikiye kadar olan boylarını içermektedir. Bu boylar şunlardır: *Qazılıq Qoca Oğlu Yegnək Boyı, Basat Dəpəgözi Öldürdüğü Boy, Bəkil Oğlu Əmraniñ Boyı, Uşun Qoca Oğlu Səgrək Boyı, Salur Qazan Tutsaq Olub Oğlu Uruz Çıqardığı Boyı, İç Oğuz Taş Oğuz Asi Olub Beyrək Öldüğü Boy*. Önceki ciltlerde olduğu gibi her boyun ardından açıklamaları veren HACIYEV, IV. kitapta Azərbaycan Türkçəsi, Türkiyə Türkçəsi və Rusça olmak üzere 239 çalışmadan yararlanmışdır. Yedinci boyla ilgili 20 sayfa, sekizinci boyla ilgili 24 sayfa, dokuzuncu boyla ilgili 19 sayfa, onuncu boyla ilgili 23 sayfa, on birinci boyla ilgili 21 sayfa ve son olarak on ikinci boyla ilgili 6 sayfalık bir açıklama yapılmıştır.

Görsel-1. "Basat Dəpəgözi Öldürdüğü Boyı"nın ilk sayfasının ilgili kitapta gösterimi (Hacıyev, 2022b: 37).

Eserin ardında kısaca yazar hakkında bilgi vermek de yerinde olacaktır. Doç. Dr. Asif Xatabala oğlu HACIYEV (Şirvanelli), 1959 yılında İsmayilli ilçesinin Quşencə köyünde dünyaya gelmiştir. Ortaöğrenimini 1976'da Bakü'nün Balaxanı kasabasındaki 204 Numaralı Mektep'te bitirmiştir. 1980'te Azerbaycan Devlet Pedagoji Enstitüsünün

Filoloji Fakültesini dereceyle bitirerek öğretmen olarak çalışmaya başlamıştır. 1990'dan itibaren Azərbaycan Bilimsel Araştırmalar Eğitim Bilimleri Enstitüsünde dil araştırmaları ve öğretimiyle meşgul olmuştur. 2004-2015 yılları arasında Azərbaycan Ulusal Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü “Qorqudsünaslıq” (şimdiki Dədə Qorqud) Şubesinde kıdemli araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. HACIYEV'in Dede Korkut Kitabı'yla ilgili altmıştan fazla makalesi bulunmaktadır.

Günümüze gelinceye dek Türk dilinin edebî ve ebedî abidesi Dede Korkut Kitabı hakkında birçok çalışma yapılsa da henüz bütün yönleriyle açığa kavuşturulamayan pek çok problem olduğu görülmektedir. Karşılaştırmalı ve farklı bakış açılarıyla yazılan çalışmalar bu problemlerin çözümüne katkı sunacaktır. Bu tanıtımla ilgilileri Azərbaycan'da son iki cildi 2022'de yayımlanan bir Dede Korkut eseriyle tanıştırmak amaçlanmıştır.

Son söz yerine Korkut Ata'nın kutlu dilince yom verelim: *“Karlı kara dağlarınızı yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacınız kesilmesin! Kanın akan görklü suyunuz kurumasin! Kanatlarınızın ucu kırılmasın! Kadir Tanrı sizi namerde muhtaç etmesin!”*

Kaynakça

- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu Dədə Qorqud Şöbəsi:*
<http://www.folklor.az/qorqudsunasliq.htm> (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- HACIYEV, A. (2014). *Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhli Oxunuşu I Kitab (Müqəddimə Üzrə)*. Bakı: Elm və Təhsil.
- HACIYEV, A. (2019). *Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhli Oxunuşu II Kitab (1 və 2-ci Böylər Üzrə)*. Bakı: Elm və Təhsil.
- HACIYEV, A. (2022a). *Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhli Oxunuşu III Kitab (3-6-cı Böylər Üzrə)*. Bakı: Elm və Təhsil.
- HACIYEV, A. (2022b). *Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhli Oxunuşu IV Kitab (7-12-ci Böylər Üzrə)*. Bakı: Elm və Təhsil.